

MET DANK AAN SIGMUND FREUD, BIG BROTHER
EN HET RODE KRUIS

GOD is een PSYCHOLOOG

...Volgens mijn Psycholoog zou ik
Beter NOG NIET Penetrenen...

Wat voeren psychologen uit in gruwelgevangenissen als Guantánamo en Abu Ghraib, reality tv-programma's en rampgebieden? "Psychologie heeft zowat alle vlakken van ons leven geïnfiltreerd, maar is te belangrijk om aan psychologen over te laten", zegt filosoof en ... psycholoog Jan De Vos. Een Weense zenuwarts draait zich om in zijn graf.

Tekst: Wim Swinnen / cartoons: Kim

De ellende begon toen Sigmund Freud in 1901 zijn boek *De Psychopathologie van het Alledaagse Leven* publiceerde. Sindsdien is de psychologie doorgedrongen tot alle mogelijke maatschappelijke segmenten. Niet alleen zijn de psychologen alomtegenwoordig, ook het psychologische jargon dat we allemaal zo vlotjes hebben leren hanteren, valt niet meer weg te denken uit het onderwijs, de bedrijfswereld, de cultuur en de politiek. In de media is gelijk welk onderwerp voer voor psychologen en worden we van slag om slinger om de oren geslagen met de vleugelde aanhef 'Psychologisch onderzoek toont aan dat...' En dan? Er zijn toch véél ergere zaken in het leven, zal u – bijdehand als altijd – opmerken. Klopt, maar het geeft wel te denken dat psychologen ook opduiken in de folterkamers in Guantánamo Bay, achter de schermen van reality tv-programma's en in de C-130 op weg naar hongerend Afrika en de getraumatiseerde bevolking in oorlogsgebieden. Wat richten ze daar eigenlijk uit? En hoe is het met de psychologisering van onze samenleving zo ver kunnen komen?

"We zijn onszelf en de medemens steeds meer gaan begrijpen via de psychologie en het vocabularium van de psychologen", oordeelt Jan De Vos, die zelf jarenlang als psycholoog heeft gewerkt en vandaag als doctor in de filosofie is verbonden aan de Universiteit Gent. In zijn boek *Psychologisering in Tijden van Globalisering* haalt hij snoeihard uit naar controversiële psychologische experimenten uit de vorige eeuw, de sadistische ondervragingstechnieken in semi-legale gevangenkampen, het meedogenloze manipuleren van onze emoties tijdens Music For Life en de belabberde psychosociale steun die ngo's in rampgebieden gaan verstrekken. De redelijk hermetische argumenten die De Vos geregeld uit de psychoanalyse betreft, zullen we u besparen. Maar voor de rest snijdt zijn kritiek wel degelijk hout. Op de keper beschouwd lijkt de psychologie ons inderdaad te dicteren wat het 'echte' leven is. En de manier waarop we over

onszelf denken, kan nog moeilijk worden losgekoppeld van het psychologische discours.

Supernanny

Hoe komt het dat er zo veel psychologie is in de wereld?

JAN DE VOS: "Sinds de jaren '80 is de plaats van de psychologie als theorie én het beroep van psycholoog stilletjes gaan verschuiven. Toen ik in de humaniora zat,

worden de ouders gevraagd naast de expert plaats te nemen en te kijken naar de monitor. In feite nodigt de psycholoog hen uit de realiteit te verlaten en vanuit een afstandelijke blik naar zichzelf te kijken. Ze worden dan bijna de collega of op z'n minst de leerling van de psycholoog."

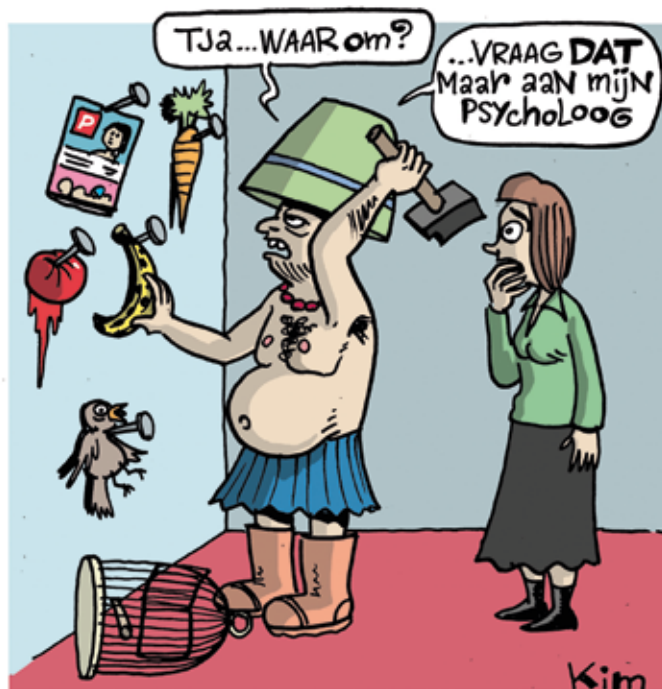
De centrale stelling van uw boek is dat elke psychologie gelijkstaat met psychologiseren.

DE VOS: "Neem nu de aanwezig-

Naast de medicatie wordt het als cruciaal beschouwd de ouders, leerkrachten én de kinderen zelf uit te leggen wat ADHD is. De patiënten worden dus binnengetrokken in het psychologische denkkader. Er is immers geen andere manier om aan psychologie te doen. Men laat de patiënt vanuit een psychologisch perspectief naar zichzelf kijken, waardoor het mogelijk zou worden de ware mens die hij of zij is, te zien."

Vroeger probeerde elke zichzelf respecterende psycholoog de menselijke psyche te doorgronden. Maar dat begrip wordt door veel psychologen niet meer aanvaard wegens immaterieel, te abstract en dus niet te verifiëren. De psyche is vervangen door concepten uit de biologie, neurologie en evolutietheorie. Hoe tastbaarder, hoe liever.

DE VOS: "De Grieken hadden het over de psyche, de kerk over de ziel en de academische wereld over de geest, vandaar de term 'geesteswetenschappen'. Maar dat is allemaal problematisch geworden. Raar maar waar: psychologen zijn allergisch geworden voor het psychische."

werd je geconfronteerd met psychologen van het PMS, de voorloper van het CLB. En in de lessen catechese werden klassieke bijbelthema's vervangen door puberteit, seksualiteit en sociale problemen als druggebruik. Het vreemde was dat je als puber werd ingewijd in de psychologische theorieën over de puberteit.

»Maar niet alleen de woorden-schat van de psychologen werd overgenomen, we begonnen ook vanuit een theoretisch standpunt naar onszelf te kijken. Voordien gebeurde dat vaak met een religieuze bril. In plaats daarvan kwam de psychologie als wetenschap, waardoor we zogezegd een geobjectiveerde visie op onszelf kregen. Die objectivering wordt in VTM-programma *Supernanny* mooi geïllustreerd. Het werkelijke leven wordt er gefilmd en dan

heid van psychologen in de humanitaire hulpverlening. Dat is ook rond de jaren '80 begonnen. Artsen zonder Grenzen is als eerste ngo psychologen gaan betrekken bij hun activiteiten. Alleen is het nog altijd niet duidelijk wat die psychologische hulpverlening precies moet inhouden. De hulp die de zogenaamd getraumatiseerde bevolking wordt geboden, bestaat er onder andere in dat ze aan die mensen uitleggen wat een trauma is. Ze zeggen hen letterlijk dat je als je bepaalde gebeurtenissen hebt meegemaakt, getraumatiseerd kunt geraken, en welke daar de symptomen van zijn.

»Logisch, want uiteindelijk hebben psychologen geen andere keuze dan te psychologiseren. Met andere woorden: de mensen die ze gaan helpen, theorie toedienen. Dat zie je ook bij ADHD.

Folterpraktijken

Men kan zich natuurlijk afvragen of de wetenschap wel in staat is iets relevant te zeggen over onze geest.

DE VOS: "Mij wordt soms de vraag gesteld of er een andere psychologie mogelijk is. Een psychologie die niet zou psychologiseren? Maar misschien is er slechts een psychologie mogelijk en dat is de *kritiek* van de psychologie. Vandaag demonstreren psychologen zelf hoe onmogelijk hun beroep is geworden. Ze zijn de slippendragers van neurowetenschappers die met scanners in de weer zijn om de mens in kaart te brengen."

In uw boek neemt u twee beruchte psychologische experimenten op de korrel. Stanley Milgram testte begin jaren '60 in zijn laboratorium hoe ver proefpersonen zouden gaan bij het gehoorzamen aan autoriteit, waarbij ze elkaar uiteindelijk – zonder te weten

dat het allemaal opgezet spel was – dodelijke elektroshocks toedienden. En in 1971 zette Philip Zimbardo in de kelders van de Stanford University een gevangenisexperiment op, dat totaal uit de hand liep toen studenten die de rol van bewaker speelden, hun ‘gedetineerde’ medestudenten steeds wreder gingen behandelen. U beschouwt deze experimenten als een voorafspiegeling van de wantoestanden in Guantánamo en Abu Ghraib.

DE VOS: “Inderdaad. Opvallend is volgens mij dat bij deze folterpraktijken ook psychologen waren betrokken. De experimenten van Milgram en Zimbardo zouden vandaag niet meer mogen worden uitgevoerd wegens onethisch en omwille van het risico dat er schade zou worden toegebracht aan de proefpersonen. Los daarvan was het ook slecht onderzoek, dat aan alle kanten rammelde.

»Nochtans wordt er tot vandaag nog vaak naar verwezen, zelfs door degenen die radicaal gekant zijn tegen de aanwezigheid van psychologen in die gruwelgevangnissen. Hoewel ze toegeven dat soortgelijke experimenten vandaag ongeoorloofd zouden zijn, vinden ze dat het onderzoek van Milgram en Zimbardo toch veel verklaart. Ze zijn er van overtuigd dat daar een waarheid over de mens naar boven is gekomen. Tja, dat is dus dezelfde redenering die folteraars gebruiken, hè. ‘Oké, het zijn methodes die eigenlijk niet zijn toegestaan, maar je kunt er toch de waarheid mee lostrekken van de mensen.’ Zoiets. Trouwens, de bewuste experimenten bevatten al een element van foltering, bedoeld om de essentie van de menselijke aard bloot te leggen.”

Er zat een sadistische component in, waarbij als het ware wellustig werd gezocht naar de ‘echte’ mens?

DE VOS: “Klopt. En zoiets zie je vandaag ook bij psychologen die pretenderen hun patiënten naar hun ware kern te kunnen laten kijken. Denk bijvoorbeeld maar

aan de therapeut die zegt: ‘Het is een goeie sessie geweest, want mijn cliënt heeft van alles naar boven gebracht en is beginnen te huilen.’ Met andere woorden: er is pijn geweest. Toch vreemd hoe in deze context genot en pijn hand in hand gaan.”

Psychologen hebben onder president George W. Bush een perverse rol gespeeld bij het ontwikkelen van de zogeheten enhanced interrogation techniques, die nauwelijks te onderscheiden vallen van mar-

dekken hoe mensen werkelijk zijn als het erop aan komt.

DE VOS: “Eigenlijk leunt reality-tv nauw aan bij de dynamiek van de psychologie zelf. De VRT-reeks *Het Leven zoals het Is* veinst de naakte werkelijkheid te kunnen tonen. Uit *Expeditie Robinson* zou dan weer blijken dat het menselijke alleen maar een laagje vernis is dat je er moet afkrabben om de ‘echte’ mens te zien. Moest ik als psycholoog een doorslagje maken van zo’n realityprogramma en indienen bij een weten-

emoties gieren door de zaal. Alle betrokkenen maken ook dezelfde analyse van het gebeuren. De emoties die ze zien bij anderen, gaan ze op zichzelf betrekken en als de basis beschouwen van een of ander gemeenschapsgevoel. Mensen die daar compleet in meegaan, zijn niet meer in staat om er kritisch naar te kijken, omdat ze allemaal in een soort hypnotische toestand verkeren.

»Het is overigens absoluut geen toeval dat de setting in het Glazen Huis sterk lijkt op voormalige psychologische experimenten: de presentatoren worden opgesloten, mogen niet eten en worden onderworpen aan slaapdeprivatie. Vreemd dat hierbij nooit vragen worden gesteld.”

U schiet met scherp op de psychosociale steun die het Rode Kruis verstrekt in ramp- en oorlogsgebieden. Aan de andere kant werden bij de busramp in Zwitserland een heleboel mensen zwaar getroffen. Vindt u niet dat ze psychologisch moeten worden bijgestaan?

DE VOS: “Vanzelfsprekend. Ik heb kritiek op de werkwijze van ngo’s die slachtoffers in vaak infantiliserende programmaatjes inschakelen, gericht op expressie, zang en dans. Dat men denkt dat volwassen mensen hierdoor in het reine zouden komen met bepaalde trauma’s, is te gek voor woorden. Dat neemt niet weg dat ze als individu mogelijk wel met verschrikkelijke zaken zijn geconfronteerd en in dat geval beslist nood hebben aan bijstand. Ik wil psychologische hulpverleners zeker niet over dezelfde kam scheren. Want er zijn er ongetwijfeld bij die goed werk verrichten, maar dat is dan veel eerder *ondanks* dan *dankzij* de mainstream-psychologie.” ■

LAAT DE PSYCHOLOGEN ONZE ECHTELIJKE RUZIES UITVECHTEN...

“De slotshow van Music For Life is bedoeld als een feest van emotie. Wie daar compleet in meegaat, kan niet meer kritisch zijn.”

telmethodes.

DE VOS: “Bijzonder dubieus was hierbij de rol van de APA, de American Psychological Association, die psychologen inschakelde teneinde deze ondervragingstechnieken ‘ethisch, veilig en efficiënt’ te maken.”

Het Glazen Huis

Minder weerzinwekkend, maar verre van onschuldig is reality-tv, waarbij de kijker in de waan wordt gelaten te kunnen ont-

schappelijke commissie, dan zou het ongetwijfeld worden verworpen wegens onethisch en inhumain. Er zijn genoeg aanwijzingen dat sommige mensen psychisch lijden door aan dergelijke programma’s mee te doen.”

Ook bij een op het eerste gezicht lovenswaardig initiatief als Music For Life speelt de psychologisering een kwalijke rol.

DE VOS: “Dat zie je alleen al aan de slotshow, die is bedoeld om een feest van emoties te zijn. Tijdens die apotheose moeten de

Psychologisering in Tijden van Globalisering. Een Kritische Analyse van Psychologie en Psychologisering van Jan de Vos is uit bij Acco, telt 248 blz. en kost € 24,50.